

Alojz Princ

VEČNA
ČAROLIJA
POČETKA

Životopis Hermana Hesea

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Alois Prinz

UND JEDEM ANFANG WOHNTE EIN ZAUBER INNE

Copyright © 2000, 2009 Beltz & Goldberg
In der Verlagsgruppe Beltz • Weinheim Basel
Bild und Quellenverzeichnis im Anhang
www.gulliver-welten.de

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

VEČNA ČAROLIJA POČETKA

Napomena prevodioca

Naslov knjige u originalu *Und jedem Anfang wohnt ein Zauber inne* preuzet je iz Heseove pesme *Stufen (Stupnjevi)*. U prepevu dr Mihaila Smiljanica taj stih glasi: *Neka čar se krije u svakom početku (Igra staklenih perli, Narodna knjiga, Alfa, Neven, str. 421)*. U smelom prepevu Branislava Živojinovića (*Igra dinđuvama, CID Podgorica, 2003, str. 378*) pomenuti stih je slobodno preveden kao: *Prebiva / u svakome početku sila živa*.

Kompromisni prevodni naslov biografije *Večna čarolija početka* samo je konvencionalni okvir za Heseovo razumevanje života kao prelazaka iz jednog stupnja u drugi i nema ambiciju da revidira niti da dovodi u pitanje estetsku i referencijalnu vrednost pomenutih prevoda.

Sadržaj

Prolog	11
„Ta ja nisam hteo ništa drugo, nego da pokušavam proživeti ono što je samo od sebe htelo da izbija iz mene.“	
1. Memerle	18
„Pevam lepo kao sirene i zao sam kao one.“	
2. Svet s rupama	33
„Stvarnost nikada nije bila dovoljna, potrebno je čudo.“	
3. Manastirski đak	44
„Usadio sam sebi čvrsto u glavu: nisi bolestan.“	
4. Mesto za ludake	56
„Upotrebiću svoju poslednju snagu da dokažem da nisam mašina.“	
5. Podeljeni život	72
„Moja svakodnevna molitva je da odbranim svoj sopstveni unutarnji svet.“	
6. Praznik za oči	89
„Kao da je jedan deo moje duše dosad spavao.“	
7. Pesnik kao seljak	105
„Ja sam samo do pedeset odsto vetropir.“	

8. Za umetnost i otadžbinu	120
„Naklonjen sam Nemcima, ali ljudski rod mi je iznad svega.“	
9. Duša u ratu	134
„Uvećavao sam krivicu sveta time što sam sprovodio nasilje nad sobom.“	
10. Put u kaos	150
„Treba da bar jedan jedini put vidimo sebe onakve kakvi smo“	
11. Preobražaji	168
„Problemi nisu tu zato da bi se rešavali.“	
12. Ninon i stepski vuk	184
„Trideset godina ja, budala, mučio sam se s problemom čovečanstva, ne znajući šta je bal pod maskama.“	
13. Krivac i žrtva	202
„Ne priznajem pravo na revoluciju i ubijanje.“	
14. O igrama u mračnim vremenima	220
„Prezirem tendenciju da se ličnost guši u korist mase.“	
15. <i>Bazillus germanicus</i>	238
„Deco, otvorite najzad svoje plave oči!“	
16. Smrt igrača đinđuvama	255
„Ko se slepo preda jednom autoru, nikada neće postati svoj i svojeglav.“	
Epilog	273
Hronološki pregled	279
Bibliografija na srpskom jeziku	283
O autoru	293

Prolog

„*Ta ja nisam hteo ništa drugo, nego da pokušavam proživeti ono što je samo od sebe htelo da izbija iz mene.*“

Početakom maja 1916, druge godine Prvog svetskog rata, novi pacijent primljen je u privatni sanatorijum *Kurhaus Zonmat* u Lucernu. To je nemački pesnik* Herman Hese, koji je stekao ime pre svega svojim prvim romanom *Peter Kamencind*, svojim lirskim pesmama o prirodi i svojim pričama. Hese je tridesetosmogođišnjak i sa svojom ženom i tri sina živi u Bernu, u jednoj feudalnoj kući s ogromnom baštom. Sada, u ratu, jedva stiže da piše. Pomaže u staranju o ratnim zarobljenicima, šalje pakete interniranim nemačkim vojnicima i izdaje svoj časopis.

Zašto je Hese otišao u privatnu kliniku u Lucernu, ne zna ni on sam. Pre nekoliko dana pobeo je od posla i od svoje

* Ne ulazeći u dugačku istoriju nemačke reči *Dichter* (pesnik) valja napomenuti da ona od osamnaestog veka potiskuje dotad najčešće korišćenu reč *Poet* (od lat. *poeta*). Danas postoji tendencija da se reč *Dichter* izbegava u prilog termina kao što su *Autor*, *Schriftsteller*, *Verfasser*, *Texter*, *Stückeschreiber* (autor, pisac, spisatelj, tekstopisac, dramski pisac, npr. Bertolt Breht). Pošto je sam Hese sebe označavao izrazom *Dichter* (u najširem smislu), prevodilac je smatrao da treba poštovati njegov izbor. (Prim. prev.)

porodice u Tesin*. Često je to činio, ali ovoga puta oseća da se neće tako jednostavno vratiti. Ima osećaj da vodi život koji, u suštini, mrzi.

U klinici mu leče narušeno zdravlje. Kupaju ga i izlažu suncu. Međutim, pomoć kojoj se nada dobija tek od mladog lekara Jozefa Bernharda Langa. Doktor Lang je psiholog, tačnije psihoterapeut. Ta nauka o nesvesnom još je vrlo mlada, a njen osnivač, bečki lekar Sigmund Frojd, tek se postepeno afirmiše.

Za Hermana Hesea predmet psihoterapije nije potpuna novost. Kao pesnik, i on istražuje duševne ponore. Ali sada se od njega zahteva nešto za šta dosad nikada nije nalazio snage, naime, bezuslovna „istinoljubivost spram sebe“. Razgovori s doktorom Langom iziskuju veliki napor volje, ali izazivaju u njemu i promenu. Ne menjaju mu prirodu, već on u sebi nalazi spremnost da „nosi svoju prirodu i sagledava njene pozitivne strane“.

Herman Hese dosad nikada nije bio sposoban da potpuno shvati svoju „prirodu“. Postojali su spoljnji i unutarnji otpori koji su ga u tome sprečavali. Još kao dvanaestogodišnjak odlučio je da postane pesnik – i ništa drugo. Ipak je morao da utvrdi da njegovi roditelji i učitelji, doduše, o pesnicima govore s najvećim poštovanjem, ali da je u njihovim očima ludost ako jedan mladić i sam želi da postane pesnik. S Hermanom su imali druge planove. Trebalo je da postane sveštenik ili naučnik. On je, međutim, pobegao iz manastirskog seminara u Maulbornu. Otad su ga zaista smatrali ludim i smestili ga prvo u jedan sanatorijum a posle u ludnicu. Roditelji su još jednom pokušali da ga normalno

* *Tessin* – nemački naziv italijanskog kantona u Švajcarskoj. Uбудuće će biti preveden italijanskim nazivom Tičino (*Ticino*). (Prim. prev.)

obrazuju. Međutim, kada je propao i u novoj školi i jednostavno utekao dok je šegrtovalao za prodavca knjiga, a zatim prekinuo učenje za mehaničara, konačno je postao beznađežan slučaj, gubitnik, „bruka za roditelje“.

Krivicu za ove neuspehe Hese neće pripisivati samo drugima. Sada uviđa da on sam nije verovao u sebe. Često je potajno davao za pravo onima koji su smatrali da su njegovi pesnički planovi smešni a da je književnost uopšte nešto suvišno. Zato se uvek priklanjao tuđim očekivanjima i nikada se nije usudio da ide svojim putem. Kada bi pritisak tih očekivanja postao prevelik i zapretio da od njegovih snova neće ostati ništa, pomagalo je samo bekstvo. Ili bi tražio neki kompromis: onda nije hteo da bude samo *buntovnik* nego i *zahvalan sin i dobar učenik*. Kasnije, kada je postigao književni uspeh, hteo je da bude i *viđeni građanin* i *otac porodice*, a kada je izbio rat, koji je zapravo odbijao iz sveg srca, bilo mu je stalo da se pokaže i kao *patriota*.

Ti pokušaji da bude nešto što nije činili su ga nesrećnim. Putovanja su mu često pomagala da prevaziđe očaj, ali sada, u maju 1916, oseća da je dospao u ćorsokak.

Tih nedelja u klinici u Lucernu Herman Hese stiče jedan unutarnji uvid koji mu menja život. Počinje da veruje u svoju „svojehlavost“.* U njemu raste sigurnost da neće propasti ako pokuša da ostvari svoje snove i ideale. Treba samo da se bez straha uzda u svoj „unutarnji glas“. Taj unutarnji glas za njega nema ništa zajedničko s egoizmom ili inatom i

* Nem.: *Eigensinn*. Ovaj prevodilac daje prednost reči *svojehlavost*, mada je većina Heseovih prevodilaca prevodi kao *samovolja*. Prva reč upućuje na tvrdoglavost i upornost u postizanju cilja, dok je druga bliža smislu onoga što označavamo kao volunatarizam. Ali oba prevoda su tačna i čitaoca ne treba da buni ako povremeno naiđe na prevod *samovolja* (npr. to je naslov autobiografskih spisa u prevodu Jasmine Burojević. (Prim. prev.))

nabeđenom voljom. Štaviše, iza njega stoji neka vrsta zakona koji se mora slušati, unutarnjeg zakona koji Hese čak smatra božanskim. Uzdajući se u to „jogunstvo“, može polako da se oslobađa moralnih stega koje su mu od detinjih dana oduzimale životni dah. Sada počinje da veruje da su sve želje i potrebe koje se u njemu bude dobre, čak i one koje su prividno zle i loše.

Po povratku u Bern, Hese je promenjen čovek. Postaje odlučan protivnik rata, za njega je slušanje Mocarta i pisanje pesama neuporedivo vrednije od bacanja bombi i davanja priloga za žrtve rata. „Ako bi većina ljudi imala tu hrabrost i svojeglavost“, piše on, „svet bi izgledao drukčije. Doduše, naši plaćeni učitelji [...] kažu da bi se onda sve okrenulo naopako, za šta nemaju dokaza niti su im potrebni. U stvarnosti, ljudima koji slede svoj unutarnji glas i smisao život bi napredovao bogatije i više.“

Kraj svetskog rata znači za Hermana Hesea i kraj njegovog dotadašnjeg života. Ostavlja svoj položaj, napušta porodicu i seli se na jug, u Tičino. Živeće još samo za svoj književni rad i neće se više obazirati na novac, ugled i porodicu.

U Montanjoli, malom selu kantona Tičino, Herman Hese još jednom iznova započinje život. Za to mu je još potrebno da baci „pogled u kaos“, što znači da se oslobodi svih zabrana i predrasuda i vidi sebe onakvog kakav je. U skladu s motom svoje knjige *Demijan*, sada će pokušati da živi sve ono što samo hoće da izbije iz njega.* U te njegove životne pokušaje spadaju i knjige koje tada nastaju. Priča o službeniku

* Nem.: *Ich wollte ja nichts als das zu leben versuchen was von selber aus mir herauswollte.* (Ta ja nisam hteo ništa drugo, nego da pokušavam proživeti ono što je samo od sebe htelo da izbija iz mene.) *Demijan*, prev. Paulina Albala, Narodna knjiga • BIGZ • Slovo ljubve, Beograd, 1983. (Prim. prev.)

Fridrihu Klajnu, koji je blizu toga da ubije ženu i decu i s proneverenim novcem pobegne na jug. Priča o slikaru Klingsoru, koji jedno leto proživljava kao u opijenosti i kod koga su neutaživa želja za životom i očajnička čežnja za smrću tako blizu jedna drugoj. Indijska legenda o bramanovom sinu Sidarti, koji napušta roditeljsku kuću i neće da sledi nijednog učitelja. I najzad, roman o stepskom vuku Hariju Haleru, koji čita pesme i voli muziku, a istovremeno „rado loče, ždere i zavodi žene“.

Klajn, Klingsor, Sidarta i Hari Haler – u svim tim književnim likovima uvek ima ponečega od samog Hesea. Kao i on sam, i oni pokušavaju da se oslobode spoljnjih i unutarnjih sila koje razaraju životi kao i on sam, moraju da otkriju da se taj posao nikada ne privodi konačnom završetku, već ostaje večiti zadatak: uvek iznova i uz velike žrtve treba da se napuštaju lažne predstave i smelo prihvataju nove.

Ipak, za Hesea time ništa nije svršeno. Jeste da je put u oslobođenje važan korak, ali čovek ne sme da zapne u haosu. Za revoltom protiv lažnih uzora i očekivanja mora da sledi pokušaj nalaženja novih, sopstvenih merila.

Do kakvih je načela Hese došao posle svog „pogleda u kaos“, ništa ne pokazuje jasnije od njegovog stava prema političkim događajima. S retkom jasnoćom on vidi put Nemačke u Drugi svetski rat i nečovečnost nacističkog režima prepoznaje i osuđuje s nepogrešivom sigurnošću. Ali s istom nesalomljivošću bori se i protiv toga da neka politička stranka ili ideologija prisvoje njegov idealizam. Heseu je uvek stalo samo do pojedinaca. Ubeđen je u to da ako čovek prihvati politički program ili sledi političke utopije, postaje igračka interesa i pre ili kasnije mora da posegne za nasiljem. Smisao života svako mora da nađe sam. „Naš život“, piše

on jednom mladiću, „ima taman toliko smisla koliko mu ga date vi sami.“

Ta svojeglavost čini Hermana Hesea metom napada iz svih političkih tabora. Uprkos tome, on sebe ne smatra usamljenikom, nego veruje da pripada jednoj zajednici. Kako izgleda ta zajednica, pokazuje u priči *Jutarnja vožnja na selo* i, pre svega, u svom romanu *Igra đinđuva*. U tom poslednjem velikom Heseovom delu reč je o zajednici Kastalijanaca, ustanovljenoj kao Red. Oni znanje ne koriste za neku svrhu, već se njime „igraju“. Kastalija je utopijska zajednica koja od pojedinca ne pravi točkić u mašineriji, nego podstiče njegovu „svojeglavost“.

Poslednje godine života Hese provodi u Montanjoli sa svojom trećom ženom, Ninon, u kući koju mu njegov prijatelj Hans C. Bodner stavlja na doživotno raspolaganje. Ni Nobelovu nagradu za književnost, koja mu je dodeljena 1946, ne preuzima lično. S druge strane, mnogi ljudi dolaze železnicom, biciklom ili pešice u zabačeno selo u Tičinu da vide „mudraca iz Montanjole“. Svakodnevno dobija brdo pisama koja mu šalju mladi i stari, učenici, studenti ili jednostavno – čitaoci. Mnogi ljudi koji mu pišu vide u Heseu „vođu“ i od njega se nadaju savetu.

Ali Hese neće da bude nikakav vođa i opominje da ga ne uzimaju za uzor. Odgovara gotovo na sva pisma, ali uvek tako da ne daje gotove recepte, već ohrabruje ljude da na svoja pitanja traže odgovore sami.

Svom najstarijem sinu Brunu, koji hoće da postane slikar, on piše: „Ono što postigneš u životu, i to ne samo kao umetnik nego i kao čovek, kao muž i otac, prijatelj i sused itd. [...] neće se meriti nekim čvrstim merilom, već tvojim

– jedinstvenim i ličnim. Bog te [...] neće pitati: 'Jesi li postao jedan Hodler, ili jedan Pikaso, ili jedan Pestaloci, ili Gothelf?' Nego će pitati: 'Jesi li zaista bio i postao ono što si dobio talentom i nasleđem?' I pošto nema čoveka koji na svoj život i svoje stranputice sme da pomisli bez srama i užasa, u najboljem slučaju moći će da odgovori: 'Ne, nisam to postao, ali sam bar pokušao prema svojim silama.' I ako to može da kaže iskreno, onda se opravdao i prošao probu.“

1. Memerle

„Pevam lepo kao sirene i zao sam kao one.“

Dvadeset četvrtog novembra 1873. jedan bledunjav mladić u neobičnom sivom kaputu ulazi u zgradu izdavačke kuće u virtemberškom gradiću Kalv. Zove se Johanes Hese, ima dvadeset šest godina i predstavlja se upravniku, doktoru Hermanu Gundertu, kao njegov novi pomoćnik.

Gundert je ushićen. Već godinama želi saradnika koji će preuzeti deo njegovih brojnih obaveza. Od svog osnivanja godine 1819, *Hrišćansko izdavačko preduzeće* je stalno raslo. S ciljem da se misionarska delatnost podržava rečju i slikom, tu su isprva štampani samo pobožni traktati i spisi koji krepe dušu, udžbenici i pesmarice. Otkako je Herman Gundert 1862. preuzeo upravljanje preduzećem, u program su uvršteni obimni teološki rečnici i referentna dela.

Njegov novi pomoćnik, Johanes Hese, rođen je u varošici Vajsenštajn u Estoniji i ruski je državljanin. Posle posete čuvenoj biskupijskoj školi u Taljinu i učenja evangelističke teologije, odlučio je da postane misionar. Svoju molbu poslao je misionarskom društvu u Bazelu. „Čeznem za nekim velikim svetim ciljem, čijem bih služenju podredio sav svoj

individualni život, jer sam dosad bio svrha samome sebi“, pisao je u molbi. Misionarski dom je primio mladog idealistu i poslali su ga na trogodišnju obuku u Indiju, na obalu Malabara. Proveo je tamo pet godina pre nego što je uvideo da mu narušeno zdravlje nije doraslo tropskoj klimi. Godine 1873. vraća se u Bazel. Za misionara više nije pogodan. Ipak, čini se da je razboriti intelektualni mladić kao stvoren da pomaže rukovodiocu izdavačkog preduzeća Gundertu.

Taj Herman Gundert je izuzetna ličnost. Potiče iz stare štutgartske porodice, koja je dala sveštenika, misionara i knjižara. U mladosti, kao student u Tibingenskoj bogosloviji, Herman Gundert se još oduševljavao pariskom Julskom revolucijom i smatrao hrišćanstvo za prevaziđeno, dok nije doživeo preobraćanje i stavio se u službu Misije. Zatim je dvadeset tri godine živeo i radio kao propovednik, lekar i učitelj u Indiji. Na volovskim kolima putovao je kroz indijske provincije da bi upoznao zemlju i ljude. U provinciji Malabar osnovao je misionarsku stanicu i pomagao Englezima da izgrade državni školski sistem. Naučio je sedam indijskih dijalekata, a za malajalam, jezik kojim se govori na zapadnoj obali Indije, postao je priznati stručnjak.* Počeo je da prevodi Bibliju na taj jezik i priredio *Malajalamsko-engleski rečnik*. Pored toga, napisao je i tekstove za dvesta osamnaest duhovnih pesama i za njih sam komponovao muziku. Ovaj „švapski Indijac“, kako su zvali Hermana Gunderta, ostao bi do kraja života u Indiji. Međutim, razboleo se, pa je 1859. sa svojom ženom Julijom morao da se vrati u švapski zavičaj. Da je bilo po njegovom, on bi kao lingvista radio u

* Malajalamski jezik je član južnodravidске podgrupe porodice dravidskih jezika i zvaničan je jezik indijske države Kerala, ali se koristi i na drugim teritorijama. Evoluirao je od zapadnog dijalekta nama poznatijeg tamilskog jezika. Danas njime govori oko trideset pet miliona ljudi. (Prim. prev.)

misionarskom domu u Bazelu. Dosta nevoljno, taj svetski čovek, koji je „mogao da spakuje u džep tri profesora“, priklonio se želji svojih pretpostavljenih da ode za upravnika izdavačke kuće u Kalvu, malom gradu u Švarcvaldu.

Prilikom predstavljanja u izdavačkom preduzeću, Johannes Hese tamo sreće i ćerku Hermana Gunderta, Mari. Novi očevo pomoćnik ostavlja na nju trajan utisak. U njegovom izgledu ima nečeg melanholičnog, piše ona jednom prijatelju. On izgleda „kao da je stvoren za neki bolji svet“.

Mari već ima trideset jednu godinu. Udovica je s dva deteta, Karlom i Teodorom. I njen pokojni muž, Čarls Izenberg, bio je misionar. Zajedno su proveli četiri godine u Indiji, ali, kao i toliki misionari, Čarls Izenberg je postao žrtva tropske klime. Teško obolelog, vratili su ga u Evropu. Međutim, nije mu bilo spasa. Umro je 19. februara 1869, u naručju svoje žene.

Mari Gundert živi otad kao udova Izenberg kod svog oca u Kalvu. Radi s njim u izdavačkom preduzeću, prevodi pisma, sređuje biblioteku i čak, pod pseudonimom Mari Guntisberg, piše knjigu o svojim iskustvima u Indiji. Mari Gundert provodi mnogo vremena živeći u uspomenu. Mora da je bila vrlo srećna u braku sa svojim preminulim suprugom. Nasuprot tome, u Kalvu ima utisak da je život za njom. Ima malo nade u budućnost. Za to joj nedostaje unutarnji podstrek. „Otvoreno ti priznajem“, piše ona svom bratu, koji živi u Americi, „da sam isuviše često umorna od života.“ Odbila je i ponudu da studira medicinu i zatim radi kao misionarka i lekarka u indijskim ženskim odajama, u koje nema pristupa nijedan muškarac. Na ubeđivanje ipak pristaje da pored redovnog posla predaje engleski u realki u Kalvu. Školska uprava je to, zapravo, progurala uz veliko protivljenje roditelja, koji jednu ženu kao „profesorku“ đaka

između šesnaest i osamnaest godina, u to vreme vide kao senzaciju, štaviše, nešto nezamislivo.

Mari Izenberg je bacila oko na mladog oćevog pomoćnika. Mladi, obrazovani i prefinjeni Rus u švapskoj varošici ostavlja na nju dubok utisak. Imponuje joj i to što govori tako čist visokonemački i neobično se odeva. I Johanesu Heseu se dopada Mari, koja deluje tako samostalno i iskusno. Međutim, suviše je povučen i stidljiv da bi je otvoreno zaprosio. Činjenica što su se njih dvoje ipak verili u leto 1847, može se verovatno pripisati inicijativi Mari. Bilo kako bilo, u porodici Gundert je javna tajna da je Johanes „svesno ili nesvesno privukao Mari“, a da se Johanes Hese dao privući. Venčali su se 22. novembra, a otac Gundert je održao svadbenu besedu uz biblijske reči: „U svetu se bojte, ali se utešite, jer ja sam iznad sveta.“

Mladi par se preselio u sopstveni stan, na trećem spratu jedne kuće na Marktplacu broj 47, preko puta gradske većnice. Nepunu godinu dana kasnije, 15. avgusta 1875, rođeno je prvo zajedničko dete, Adela. Adelica jedva da je prohodala kada je Mari Hese opet zatrudnela. Teško podnosi četvrtu trudnoću. „Ako nisu blizanci“, piše ona u svoj dnevnik, „onda zbilja ne razumem.“

Napokon se pokazuje da nisu blizanci – to je dečak, ali dosta težak. Osamnaest dana posle porođaja Mari Hese piše u svoj dnevnik: „U ponedeljak, 2. jula 1877, posle teškog dana, Bog mi u svojoj milosti, uveče oko pola sedam, daruje žarko željeno dete, našeg Hermana, jedno vrlo veliko, teško, lepo dete, koje je odmah gladno, čije svetloplave oči teže videlu i koje samostalno okreće glavu prema svetlosti – savršen primerak zdravog, jakog muškarčića.“

Prinova dobija ime po dedama, koji se obojica zovu Herman. Naravno, njegov „veliki papa“ Herman Gundert ne

propušta da 3. avgusta lično krsti svog unuka. On je neprikosnoveni patrijarh cele porodice Gundert, čiji su članovi rasuti po svetu, sve do Amerike, i u očima dece ima auru čarobnjaka. Njegov unuk Karl ga moli da se zagleda duboko u oči malom Hermanu, njegovom „bratiću“, i tamo pročita šta će od njega biti.

Šta je Herman Gundert video u očima svog unuka, nije ostalo zabeleženo. Mali „Hermenle“, kako ga svi zovu, isprva je prilično živahan i anđeli imaju pune ruke posla da ga zaštite, žali se njegova majka. Tek što je propuzao, penje se na klupe i stolove i nekoliko puta gadno pada. Mari Hese se ne oseća sposobnom da ga sputava, on je za nju, jednostavno, suviše „hitar i jak“. Uopšte, preopterećena je poslom u domaćinstvu i izdavačkoj kući. Njen najstariji sin, Karl, već je, doduše, u gimnaziji u Hajlbronu, ali ona sada skoro svake godine dobija po dete. Četrnaestog jula 1878. donosi na svet još jednog dečaka. Sićušni, nežni Paul je prevremeno rođen i umire posle pet meseci.

Karl i Adela stoje plaćući kraj odra. Herman je još suviše mali da razume žalost u kući. On sada ume da trči i krajnje nerado dopušta da mu ograničavaju slobodu kretanja. Čak jednom lomi desnicu kada se žestoko otima iz služavkinih ruku.

Ali „Hermenle“ nije samo neobuzdan, on ima i mnogo mašte i često iznenađujuće ideje. Odrasli Herman Hese će jednom priznati da je u svom detinjstvu uvek imao pratioca, ne anđela zaštitnika, nego jednog „čovečuljka“ koji je izgledao kao duh ili kobold.* Naravno, osim njega niko ga

* U nemačkom folkloru kobold je ružan patuljasti kućni duh, sklon često zloćudnim šalama. Sličan je skandinavskom trolu (s tom razlikom što trol može da bude patuljast ili džinovskog rasta), gnomu (reč koju je skovao Paracelzus), škotskom kelpiju, irskom leprekonu ili engleskom goblinu (mada je Radjard Kipling koristio i reč kobold). (Prim. prev.)

nije video, a bilo je i nezamislivo da o tome nekome priča. Taj čovečuljak je uvek iznenada iskrsavao i mali Herman je morao da ga prati i čini sve što je činio ovaj – drukčije nije mogao.

Verovatno je taj čovečuljak opet tamo kada porodica Hese jedne nedelje šeta do malog parka kod Georgenrojma, zgrade centra za obrazovanje odraslih. Kako god bilo, majka kasnije zbunjeno beleži u svoj dnevnik: „Herman skače u fontanu u Georgenrojmu.“

Ipak, Mari Hese nema samo glavobolje sa svojim najmlađim detetom. Kada mu ona priča o životu u Indiji, pokazuje slike iz dalekih zemalja ili čita priče iz Biblije, Herman ume da bude vrlo pažljiv i radoznao. Ona se njime vrlo ponosi jer on sve brzo shvata i iznosi o tome svoje mišljenje. „Hermenle se vrlo brzo razvija“, piše ona krajem 1879. u svoj dnevnik. „Za sve slike odmah pogađa da li potiču iz Kine, Afrike ili Indije i vrlo je pametan i zabavan, ali često je upravo neverovatno svojeglav i prkosan.“

U avgustu 1879. Herman dobija još jednu sestru, Gertrudu, ali i to dete umire posle nekoliko meseci. Neka sila stalno iznova privlači Hermana odru mrtve devojčice okićene cvećem. On je smatra anđelom i tvrdi da će za godinu dana i sam otići kod „milog Spasitelja“. Ne puštaju ga na sahranu, ali on ima svoje ideje o tome šta se događa s njegovom mrtvom sestrom. Kada posle nekog vremena ponovo sledi onog čovečuljka i stavlja u usta neki gvozdeni ekser, njegova sestra Adela užasnuto viče i pita ga da li i on želi da umre, a dečak odgovara: „Nema veze! Ako i umrem, poneću u grob par slikovnica!“

Žalost za preminulom devojčicom uskoro se ublažava jer Mari Gundert godinu dana kasnije donosi na svet još jednu devojčicu. Krštena je Mari po majci a kasnije će je svi zvati

još i Marula. To je ruski nadimak za Mari i treba da podseća na poreklo oca, i dalje ruskog državljanina.

Johanes Hese često žali za postojbinom. U Kalvu se ne oseća kao kod kuće. Često je potišten i muče ga jake glavobolje. „Moj Džoni je jadan i melanholičan“, beleži njegova žena Mari, „i s dubokom skrušenošću shvatam da sa svom svojom ljubavlju ne mogu da ga usrećim.“ Johanes Hese važi za „dodoša“ čak i više od porodice Gundert, čiji su koreni u Švapskoj. I mada on sam potiče iz jedne varošice i odrastao je u vrlo hrišćanskom okruženju, čini mu se da je Kalv provincijalan, a da je pijetizam koji tu vlada često uskogrud i ograničen.

Kalv u to doba ima oko četiri i po hiljade stanovnika. To je jedan dugačak splet ulica, zbijen između brežuljaka severnog Švarcvalda. Kada se novom švarcvaldskom železnicom, završenom 1872, putuje od Štutgarta ka Kalvu, voz se u velikim krivinama spušta u kazan doline i čudesan pogled puca na grad. Prepoznaju se šiljati zabatni vrhovi kuća od bondruka, od kojih se na nekima gnezde rode, pijaca s gradskom crkvom, bašte i uski sokaci i most preko Nagolda s gotskom kapelom Sv. Nikole.

Na rubu mesta vide se dva velika dimnjaka tekstilne fabrike *Šil i Vagner*, ali to su jedini tragovi industrije. U Kalvu preovlađuju sitna radinost i zanati. Radionice za štavljenje i preradu tekstila tu imaju dugu tradiciju. Važnu ulogu igra i trgovina drvetom. Debla se splavarenjem prevoze do Holandije. Osim toga, mesto ima šezdeset obučara, jednu fabriku cigara i pogone za izradu „elastičnih predmeta, šporeta, pratećeg pribora, satova za tornjeve i štamparskih mašina“.

Dugačak spisak radionica i malih preduzeća ne može da sakrije činjenicu da su zlatna vremena grada davno prošla. U 17. i 18. veku Kalv je bio središte švapske tekstilne industrije

i jedan od najbogatijih gradova Virtemberga. Onda se dvanaest porodica kalvskih suknara i štavljajača udružilo u takozvanu „kalvsku kompaniju“, koja je kao proizvodno i fabričantsko društvo stekla evropski značaj. Međutim, s razvojem novih tehnologija pređenja pamuka i pojavom novih materijala kao što je katun, ručni rad, koji je do tada cvetao, sve više je gubio trku. I Kalv se srozao do beznačajne varošice zanatskih radnji.

Po završetku nemačko-francuskog rata i ujedinjenju samostalnih država u Nemačko carstvo, Nemačka se nalazi u takozvanom „osnivačkom dobu“.* Uklanjaju se prepreke društvenom razvoju, kao što su otežavajuće unutrašnje carine i različite emisije banke, a s reparacijama iz Francuske u zemlju se upumpavaju velike količine novca. Novo carstvo je na pragu industrijskog doba. U Kalvu se od toga oseća i dalje vrlo malo. Čini se da su tu satovi stali. Retke fabričke zgrade na Nagoldu jedva da se primećuju, ali utoliko je više starih mlinova, a u uzanim, zamršenim sokacima obučari, štavljači, potkivači, stolari, šeširdžije i trgovci bave se svojim zanatima kao i generacije pre njih.

U Kalvu vlada konzervativni duh. Tome doprinosi i religiozni mentalitet ovog kraja. U Virtembergu, a naročito u Kalvu, obrazuje se jedan vrlo pobožan, „probuđen“ oblik protestantske vere, takozvani pijetizam. Kalv je od davnina bio središte pijetističkih krugova. Ponekad su uzimali takvog maha da se jedan lokalni list 1842. žalio na „nezadrživu sklonost sektaštvu“.

Pijetizam treba shvatiti kao pokušaj da se hrišćanska vera sačuva od prodaje i zadrži kao „živa vera“. Pri tom, za njenu živost nisu presudni učenje ni crkvena bogoslužjenja,

* Nem.: *Gründerzeit* – doba nagle industrijske ekspanzije u Nemačkoj posle 1871. (Prim. prev.)

nego individualno prihvatanje. Onaj ko veru prigrli kao lični doživljaj, biće preobraćen, što će od njega stvoriti novog čoveka. Ovo religiozno saznanje, međutim, ostavlja malo mesta za individualne karakteristike čoveka. Reč je o tome da se on subjektivno prilagodi sasvim određenoj, pijetističkoj slici sveta.

U toj slici sveta oštro se razlikuju ovozemaljski svet i božanska onostranost. U odnosu na tu onostranost ljudski život izgleda kao mesto lutanja i iskušenja. Shodno tome, bogougodan život vodi onaj ko odoleva zavodnjima „svetske bludnice“ i prihvata muke i patnje svakodnevice s radošnom hrišćanskom anticipacijom bolje onostranosti.

Taj stav naročito popularizuju pijetističke slike za duhovno okrepljenje. Jedan od primera tog žanra jeste takozvana slika dva puta, koja vuče poreklo iz jednog mesta u Jevanđelju po Mateju, gde se govori o širokom svetlom putu u prokletstvo i uskom putu ka spasenju. Jedna verzija tog tipa slike, delo pijetistkinje iz Štutgarta Šarlote Relajn, bila je široko rasprostranjena u drugoj polovini 19. veka. Londonska gradska misija izlagala ju je kao osvetljeno uljano platno u najozloglašenijim delovima grada, a u Virtembergu su je proglasili za „kućnu molitvenu sliku *par excellence*“.*

Ulaz u „carstvo sveta“ na njoj je predstavljen kao velika kapija, a širok svetao put okružuju gostionica „Svetovnost“ u kojoj se igra, kockarnica na čijem prozoru visi obešen čovek i jedno pozorište. Na kasnijim otiscima slike dodati su bioskop i sportska dvorana. Ljudi se na tom putu odaju raznim porocima: piju vino usred bela dana i gube novac u igrama na sreću, svađaju se, krađu i ubijaju jedni druge. Taj put se završava paklenim vratima u pozadini slike.

* Fr.: bez premca. (Prim. prev.)